Урок па вучэбным прадмеце “Чалавек і свет”
па тэме “Вадаём і яго насельнікі” (3 клас)

Наталля Уладзіміраўна Хмялеўская,
настаўнік пачатковых класаў
вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі
Махнавіцкай сярэдняй школы Мазырскага раёна

Урок накіраваны на фарміраванне ўяўленняў пра вадаём як прыроднае згуртаванне, вывучэнне разнастайнасці яго насельнікаў і іх прыстасавання да воднага асяроддзя, а таксама на выхаванне беражлівых адносін да водных рэсурсаў і пачуцця захаплення прыродай сваёй краіны.

Мэта: знаёмства вучняў з прыродным згуртаваннем “вадаём”, яго насельнікамі.

Задачы:

фарміраваць уяўленні пра разнастайнасць раслін і жывёл, якія насяляюць рэкі і азёры Беларусі, асаблівасцях іх знешняга выгляду, пра ўзаемасувязі паміж насельнікамі прыроднага згуртавання “вадаём”;

развіваць назіральнасць, уменне вызначаць асаблівасці прыстасавання раслін і жывёл вадаёмаў да ўмоў жыцця;

выхоўваць пачуццё захаплення прыродай сваёй краіны.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік “Чалавек і свет” (Г.У. Трафімава, С.А. Трафімаў, 2025); мульціборд; карткі з заданнямі; карцінкі з адлюстраваннем насельнікаў прыроднага згуртавання “вадаём”.

Ход урока

I. Арганізацыйны этап

Настаўнік: Я перадаю вам свой добры настрой з дапамогай усмешкі – усміхнёмся адзін аднаму; я перадаю вам сваю дружбу праз поціск рук – паціснем рукі; я хачу разам з вамі зняць трывогу – давайце глыбока ўздыхнём і павольна выдыхнем; я хачу падарыць вам упэўненасць у сабе – вялікі палец правай рукі ўверх. Я ўпэўнена, што ўсё ў нас атрымаецца.

II. Этап актуалізацыі суб’ектнага вопыту навучэнцаў

– Што такое прыроднае згуртаванне? Назавіце прыродныя згуртаванні Беларусі.

– Назавіце прыроднае згуртаванне, у якім пераважаюць дрэвы. *(Лес.)*

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

– Назавіце самыя распаўсюджаныя дрэвы нашых лясоў. *(Сасна, елка, бяроза, дуб.)*

Заданне "Складзі схему".

– Кожны лес прыгожы і непаўторны ў любую пару года. Лес – краса нашай зямлі і яе нацыянальнае багацце. Лес мае вельмі вялікае значэнне для жывой і нежывой прыроды. Дапоўніце схему, карыстаючыся словамі-падказкамі.

ЛЕС
→ ачышчае … *(паветра, узбагачае яго кіслародам)*;
→ засцерагае … *(глебу ад разбурэння вадой і ветрам)*;
→ прыродны дом … *(для раслін, грыбоў і жывёл)*;
→ захоўвае … *(запасы вады, якія жывяць рэкі і азёры)*;
→ уплывае … *(на жыццё іншых прыродных згуртаванняў)*.

Выступленні вучняў.

1-ы вучань. *Значэнне леса для нашых продкаў.*

Нашы продкі з дрэў узводзілі крэпасці, храмы, дамы. У драўляных калысках калыхалі дзяцей. З дрэва рабілі мэблю, посуд, цацкі, абутак (лапці). А зямлю апрацоўвалі драўлянай сахой.

2-і вучань. *Значэнне леса для чалавека.*

Драўніна выкарыстоўваецца для вырабу мэблі, музычных інструментаў, паперы, тканін. З кары хвойных дрэў атрымліваюць фарбы. З ігліцы вырабляюць вітамінныя дабаўкі да корму свойскай жывёлы. У лясах людзі нарыхтоўваюць грыбы, ягады, арэхі і лекавыя травы.

3-і вучань. *Клопат людзей пра лясы.*

У нашай краіне работнікі лясной гаспадаркі ахоўваюць лес ад насякомых-шкоднікаў, лечаць або ссякаюць хворыя дрэвы. З насення вырошчваюць маладыя дрэўцы і высаджваюць іх на высечках. Людзі клапоцяцца пра жывёл: агароджваюць мурашнікі, зімой падкормліваюць звяроў, вясной у лесе развешваюць штучныя гняздоўі для птушак.

– Як вы можаце дапамагчы захаваць лес? *(Адказы вучняў.)*

Заданне "Злучы экалагічны знак з правілам".

Вучні атрымоўваюць частку карткі, на якой напісана правіла беражлівых адносін да прыроды. Неабходна знайсці другую частку карткі, на якой адлюстраваны экалагічны знак, што адпавядае правілу і растлумачыць, чаму так рабіць нельга.

NG ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

Картка	Экалагічны знак	Тлумачэнне правіла
Не ламайце галінкі дрэў і кустоў.		Дрэва можа захварэць і загінуць.
Не рвіце кветкі.		Застануцца без нектару матылі, пчолы і чмялі, знікне прыгажосць прыроды.
Збіраючы грыбы, старайцеся не пашкодзіць грыбніцу.		Грыбніца – цела грыба, на ёй вырастаюць новыя грыбы.
Не шуміце, каб не палохаць жывёл і птушак.		Напалоханая птушка пабаіцца падляцець да гнязда, і птушаняты застануцца галоднымі.
Не разбурайце гнёзды, не бярыце дарослых птушак і птушанят дадому.		Калі птушка ўбачыць, што хтосьці чапае яе гняздо і яйкі, яна больш не вернецца да гэтага месца, бо палічыць яго небяспечным і знойдзе сабе больш зацішнае мястэчка для пабудовы новага гнязда.
Не пакідайце ў лесе смецце: бітае шкло, кансервавыя бляшанкі, паперу.		Асколак шкла можа стаць прычынай пажару падчас гарачага надвор'я.
Не распальвайце ў лесе кастры без дарослых. Беражыце лес ад пажараў.		На ўчастку лесу, які выгараў, жыццё адновіцца толькі праз 50-60 гадоў!
Нельга самавольна высякаць дрэвы. Збірайце макулатуру.		Макулатуру выкарыстоўваюць для вырабу паперы і кардону. 60 кг макулатуры зберагаюць ад вырубкі адно дрэва.

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

III. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў

– Сёння мы пазнаёмімся яшчэ з адным прыродным згуртаваннем і яго насельнікамі. З якім, вы даведаецеся адгадаўшы рэбусы.

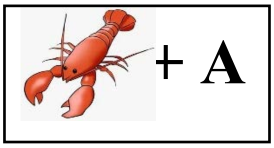

(Рака.)

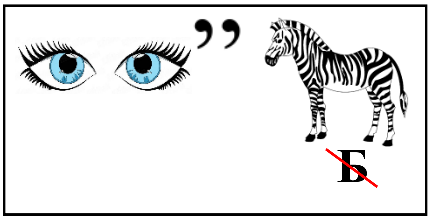

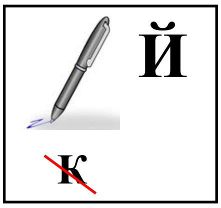

(Возера.) (Ручай.)

– Рака, возера, ручай. Як можна назваць іх адным словам? *(Вадаём.)*

– Сёння на ўроку мы пазнаёмімся з прыродным згуртаваннем “вадаём”, даведаемся, якія расліны і жывёлы насяляюць рэкі і азёры Беларусі.

– Што такое вадаём? Прачытайце азначэнне і пастарайцеся яго запомніць. *(Вадаём – вялікае паглыбленне на паверхні зямлі, запоўненае вадой.)*

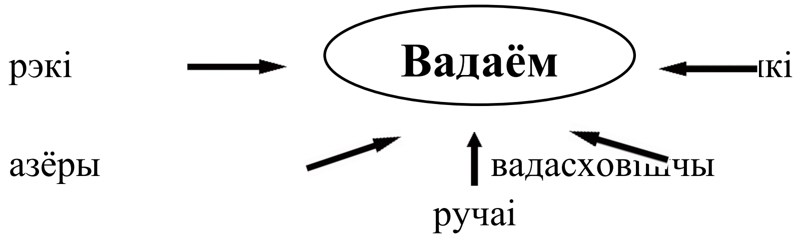

– Рэкі, азёры, ручаі, вадасховішчы, сажалкі – гэта вадаёмы. Рэкі і азёры Беларусі – прыродны дом для многіх раслін і жывёл. Тут яны знаходзяць усё неабходнае для жыцця: святло, цяпло, паветра, ваду, ежу.

Перад вамі водная прастора *(на дошцы – імітацыя вадаёма)*, якая яшчэ не з’яўляецца прыродным згуртаванннем. Як вы лічыце чаму? *(Там ніхто не жыве.)*

– Каб ператварыць гэту водную прастору ў вадаём, нам патрэбна засяліць яе.

Апынуўшыся ля вадаёма ў цёплы час года, вы маглі назіраць толькі тых насельнікаў, якія жывуць на паверхні. А жыццё ў вадаёме ёсць усюды: каля берагоў, на паверхні і ў тоўшчы вады, на дне. *(Настаўнік прымацоўвае на дошцы таблічкі з запісамі.)*

Работа з вучэбным дапаможнікам.

– Успомніце, якія расліны вы бачылі ў рэках і азёрах. *(Адказы вучняў.)*

– Звернемся да падручніка. Якія расліны вадаёма вы бачыце на малюнку? *(Трыснёг, рагоз, стрэлкаліст, раска, гарлачык жоўты.)*

– Знайдзіце ў тэксце на с. 47 інфармацыю пра іх і прачытайце.

– Якія расліны растуць каля берагоў вадаёмаў? На паверхні вады? У тоўшчы вады? Што вы даведаліся пра іх?

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

Хвілінка цікавага

– А ці ведаеце вы, якая самая вялікая кветка ў дзікай прыродзе? Дзе яна расце? Гэта – гарлачык белы.

Сапраўдным жывым барометрам з’яўляецца гарлачык белы. К канцу дня кветкі сціскаюцца ў бутон і хаваюцца пад вадой. Калі на паверхні вадаёма, дзе расце гарлачык белы, раніцай не з’яўяцца кветкі, чакаецца дождж.

– Размясціце на ўяўным вадаёме расліны, у залежнасці ад месца іх пражывання.

Заданне “Правер сябе”

– Суаднясіце карцінкі, на якіх адлюстраваны расліны вадаёма з іх назвамі.

рагоз

стрэлкаліст

трыснёг

раска

Фізкультхвілінка

Работа з вучэбным дапаможнікам.

– Прывядзіце свае прыклады насельнікаў вадаёмаў. *(Адказы вучняў.)*

– Назавіце жывёл, адлюстраваных на малюнку ў падручніку.

– Якія з жывёл жывуць на паверхні вады. *(Клапы-вадамеркі, жукі-вертуны.)* Як насельнікі вадаёмаў прыстасаваліся да ўмоў жыцця? Знайдзіце на с. 48-49 інфармацыю пра іх і зачытайце.

– Якія з жывёл жывуць у тоўшчы вады і на дне вадаёма? *(Малюскі катушкі, жукі-плывунцы, вадзяныя вослікі, рачныя ракі.)* Знайдзіце на с. 50 інфармацыю пра іх і зачытайце.

– Аб якой жывёле вадаёма вы пачулі ўпершыню?

– Якая жывёла вас здзівіла?

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

– У прыбярэжных зарасніках гняздуюцца дзікія качкі, гусі, лебедзі. Гэтыя вадаплаўныя птушкі харчуюцца раслінамі, насякомымі, смаўжамі.

Хвілінка цікавага

Лебедзі плаваюць пры дапамозе перапончатых лап, а для таго каб узляцець, разбягаюцца па паверхні вады.

Харчуюцца лебедзі водарасцямі, дробнымі карэньчыкамі, чарвякамі, маленькімі рыбкамі. Яны апускаюць у ваду свае доўгія шыі і старанна даследуюць дно ў пошуках спажывы.

У лебедзяў вельмі моцныя сем’і. Яны ствараюць пару адзін раз і на ўсё жыццё. Самка ў гняздзе адкладвае яйкі, а самец увесь час знаходзіцца побач і ахоўвае сваю сям’ю.

Настаўнік прымацоўвае на дошку карцінкі з адлюстраваннем бабра, андатры, выдры.

– Разгледзьце жывёл на малюнках. Якія з жывёл вам вядомы? *(Адказы вучняў.)*

– На берагах рэк і азёр селяцца бабры, андатры, выдры. Яны добра плаваюць і ныраюць. Паміж пальцамі задніх ног у іх – плавальныя перапонкі. Доўгі хвост служыць рулём падчас плавання.

Прагляд відэафрагмента ўрока “Вадаём і яго насельнікі” https://eior.by/catalog_lecture/3-klass/chelmir/6-1.php

– Размясціце на ўяўным вадаёме жывёл, у залежнасці ад месца іх пражывання.

Заданне “Правер сябе”

Суаднясіце пачатак сказа з яго канчаткам.

Выдры	жывуць у норах, уваход у жыллё размяшчаецца пад вадой, харчуюцца раслінамі, малюскамі, ракамі, дробнай рыбай.
Бабры	робяць гнёзды ў зараслях ля вады, палююць на рыб, жаб, ракаў, вадаплаўных птушак.
Андатры	жывуць у хатках, уваход у жыллё размяшчаецца пад вадой, харчуюцца раслінамі.

Заданне “Пазнай жывёлу вадаёма па апісанні”

– Выкарыстоўваючы карцінкі на дошцы, паспрабуйце даведацца пра каго з насельнікаў вадаёма ідзе гутарка.

- Гэтыя драпежныя клапы бегаюць па паверхні вады. Іх доўгія ножкі пакрыты валаскамі, змазанымі тлушчам, таму яны не тонуць. *(Вадамеркі.)*
- Гэтыя жукі кружацца на паверхні ў пошуках чарвякоў і насякомых. *(Жукі-вертуны.)*

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

o Яны палююць на насякомых, малькоў, апалонікаў. Адначасова ўзмахваючы заднімі нагамі, хутка рухаюцца ў вадзе. *(Жукі-плывунцы.)*

o Жывуць на дне ў чыстых рачных водах. *(Ракі.)*

o Яны з'яўляюцца санітарамі, чысцяць ваду, жывячыся рэшткамі раслін і жывёл. *(Вадзяныя вослікі.)*

o Гэта драпежная жывёла палюе на рыб, жаб, ракаў, вадаплаўных птушак. *(Выдра.)*

o Гэта жывёла харчуецца раслінамі, таму селіцца на берагах рэк і азёр, дзе растуць дрэвы і кусты лісцевых парод. *(Бабёр.)*

o Гэта жывёла харчуецца раслінамі, але калі раслінных кармоў недастаткова, яна можа харчавацца малюскамі, дробнай рыбай. *(Андатра.)*

IV. Этап замацавання новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Заданне "Засялі расліны і жывёлы"

– Прымацуйце карткі з адлюстраваннем жывёлы або расліны адпаведна месца іх пражывання:

- каля берагоў *(трыснёг, рагоз, стрэлкаліст, дзікія качкі, бабры, андатры, выдры);*
- на паверхні вады (*гарлачык жоўты, гарлачык белы, раска, клапы – вадамеркі, жукі-вертуны);*
- у тоўшчы вады *(водарасці, малюскі катушкі, жукі-плывунцы);*
- на дне вадаёма *(рачныя ракі, маленькія рачкі – вадзяныя вослікі).*

V. Этап абагульнення і сістэматызацыі ведаў.

Гульня "Закончы сказ"

– Я буду пачынаць сказ, а прадаўжаць яго будзе той, каму я кіну мяч.

1) Рэкі, азёры, ручаі, вадасховішчы, сажалкі – гэта … *(вадаёмы).*
2) Рэкі і азёры Беларусі – прыродны дом для … *(многіх раслін і жывёл).*
3) У вадаёмах расліны і жывёлы знаходзяць усё неабходнае для жыцця: … *(святло, цяпло, паветра, ваду, ежу).*
4) Вадаём – гэта прыроднае згуртаванне, у якім … *(расліны і жывёлы прыстасаваліся да водных умоў жыцця).*
5) Жыццё ў вадаёмах ёсць каля … *(берагоў, на паверхні і ў тоўшчы вады, на дне).*

– Чаму вадаём – гэта прыроднае згуртаванне?

Параўнанне адказаў з тэкстам вучэбнага дапаможніка.

VI. Этап падвядзення вынікаў урока.

– Якой была тэма сённяшняга ўрока? Што новага вы даведаліся?

– З якімі раслінамі і жывёламі вадаёмаў вы пазнаёміліся?

– Як жывёлы вадаёма звязаны адна з адной і з раслінамі?

NG ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

– Які вывад можна зрабіць па тэме нашага ўрока? *(Расліны і жывёлы ў вадаёме жывуць у цеснай сувязі паміж сабой. Таму вадаём – гэта прыроднае згуртаванне.)*

VII. Этап інфармавання пра дамашняе заданне.

Прачытаць тэкст на с. 47-51, адказаць на пытанні с. 51. Карыстаючыся энцыклапедычнымі выданнямі, інтэрнэт-рэсурсамі, падрыхтаваць паведамленне пра насельнікаў вадаёмаў.

VIII. Рэфлексія.

– Прадоўжыце сказ:

- На ўроку я даведаўся што …
- Мне было цікава …
- Мне было цяжка …
- Мне захацелася …
- У мяне атрымалася …

Літаратура

1. Знаки бережного отношения к природе [Электронный ресурс]. – Режим доступа:https://celes.club/collections/277-znaki-berezhnogo-otnoshenija-k-prirode.html – Дата доступа: 22.09.2025.
2. Лебедь (описание для детей) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://dokladiki.ru/doklad/lebed-opisanie-dlya-detey – Дата доступа: 10.09.2025.
3. Трафімава, Г. У. Чалавек і свет. Падручнік для 3 класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, з беларускай мовай навучання і выхавання 2-е выданне, папраўленае і дапоўненае / Г. У. Трафімава, С. А. Трафімаў. – Мінск : Акадэмія адукацыі, 2025. – 144 с.

NG ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА